

**Міністерство охорони здоров'я України
Харківський національний медичний університет**

**Надбання сучасної епідеміології
та біостатистики як запорука покращання
громадського здоров'я в Україні**

Матеріали науково-практичної конференції
*(з нагоди 120-річчя від дня народження З.А. Гуревича,
видатного соціал-гігієніста, завідувача кафедри
соціальної гігієни та організації охорони здоров'я ХМІ)*

18 квітня 2019 року

Харків
2019

УДК 614.4:519.22/.25(477)

Н17

Редакційна колегія: Огнєв В.А., Мельниченко О.А., Сокол К.М., Чухно І.А.

Затверджено вченою радою ХНМУ.
Протокол № 4 від 18.04.2019 р.

Н17 Надбання сучасної епідеміології та біостатистики як запорука покращання громадського здоров'я в Україні: матеріали науково-практичної конференції (з нагоди 120-річчя від дня народження З.А. Гуревича, видатного соціал-гігієніста, завідувача кафедри соціальної гігієни та організації охорони здоров'я ХМІ), 18 квітня 2019 р. Харків, 2019. 127 с.

УДК 614.4:519.22/.25(477)

© Харківський національний
медичний університет

ПРИВІТАННЯ

**ректора Харківського національного медичного університету,
члена-кореспондента Національної академії медичних наук України,
заслуженого лікаря України, д.мед.н., проф. В.М. Лісового
учасникам науково-практичної конференції
"Надбання сучасної епідеміології та біостатистики як запорука
покращання громадського здоров'я в Україні" (з нагоди 120-річчя
від дня народження З.А. Гуревича, видатного соціал-гігієніста,
завідувача кафедри соціальної гігієни та організації охорони здоров'я ХМІ)**

Шановні учасники конференції, науковці та студентство!

Щиро радий вітати Вас на науково-практичній конференції, присвяченій 120-річчю від дня народження З.А. Гуревича, видатного соціал-гігієніста, завідувача кафедри соціальної гігієни та організації охорони здоров'я Харківського медичного інституту (нині – кафедри громадського здоров'я та управління охороною здоров'я Харківського національного медичного університету), діяльність якої спрямована на забезпечення майбутніх лікарів необхідними знаннями та навичками з питань демографії з медичною статистикою, соціальних хвороб, організації охорони здоров'я.

Зіновій Анатолійович Гуревич (1898–1985 рр.) був талановитим лікарем, який намагався впроваджувати передові наукові розробки задля покращання здоров'я населення. Проте справжнім джерелом його заслуженого авторитету стали 50 років плідної викладацької, методологічної, наукової та адміністративної діяльності у Харківському медичному інституті (далі – ХМІ), де З.А. Гуревич пройшов шлях від асистента до завідувача кафедри соціальної гігієни та організації охорони здоров'я ХМІ.

Численні спогади його студентів свідчать про ґрунтовну теоретичну базу, цікаві приклади з практики та високу педагогічну майстерність, з якою майбутнім лікарям прищеплювали інтерес до соціальної гігієни та організації системи охорони здоров'я. Донині в бібліотеці ХНМУ збереглись його методичні розробки (передусім, "Програма викладання соціальної гігієни в медичних ВНЗ України", "Практикум із санітарної статистики").

З.А. Гуревич докладав чимало зусиль для розвитку вітчизняної медичної науки. Він є автором понад 100 наукових праць (у т.ч. 14 монографій), присвячених вирішенню різних проблем соціальної гігієни (статеве життя, венеричні захворювання, алкоголізм, поліомієліт та ін.). Саме за його ініціативи, починаючи з кінця 1950-х рр., на кафедрі почали проводитись численні соціально-гігієнічні дослідження серцево-судинних захворювань. Упродовж усього часу роботи на кафедрі З.А. Гуревич приділяв значну увагу підготовці науково-педагогічних кадрів, завдяки чому під його керівництвом були підготовані й успішно захищені 33 дисертації (у т.ч. 5 – на здобуття наукового ступеня доктора медичних наук).

Не можна применшувати й організаторські здібності З.А. Гуревича, який за сумісництвом обіймав посаду завідувача відділенням 2-ї неврологічної лікарні Центрального психоневрологічного інституту (1928–1937 рр.), а також завідувача науковим відділом при заступникові директора ХМІ з наукової та навчальної роботи (1940–1941, 1946–1948 рр.), професор НДІ загальної та невідкладної хірургії (1976–1983 рр.). Проте, найбільшим надбанням є той факт, що він довше за інших (1933–1974 рр.) очолював кафедру.

Нині кафедра громадського здоров'я та управління охороною здоров'я і культурології докладає чимало зусиль не лише для збереження традицій, зокрема закладених З.А. Гуревичем, а й для покращання іміджу кафедри. Запорукою цього є колектив професіоналів, у складі шести докторів і сімнадцяти кандидатів наук, котрі забезпечують якісне викладання навчальних дисциплін (передусім, за рахунок використання у навчальному процесі новацій світової науки та власних наукових розробок). Співробітники кафедри є виконавцями госпрозрахункових та ініціативних науково-дослідних тем, а також авторами численних монографій, об'єктів інтелектуальної власності (патентів, авторських свідоцтв), методичних рекомендацій з впровадження результатів НДР, публікацій у фахових виданнях, виступів на наукових комунікативних заходах та ін. Провідні науковці кафедри здійснюють успішне керівництво аспірантами та докторантами, а також беруть активну участь у роботі спеціалізованих вчених рад з правом прийняття до розгляду та проведення захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) наук.

Для Харківського національного медичного університету наука є одним із пріоритетних напрямів діяльності, а тому проведення цієї науково-практичної конференції є не лише даниною пам'яті видатного соціал-гігієніста, завідувача кафедри соціальної гігієни та організації охорони здоров'я ХМІ З.А. Гуревича, а й запорукою подальшого покращання іміджу ХНМУ та професійного розвитку його співробітників, можливістю як для знаних, так і молодих учених розширити професійні контакти, оприлюднити результати власних наукових досліджень, обмінятися надбаннями сучасної епідеміології та біостатистики як запоруки покращання громадського здоров'я в Україні.

Щиро вітаю всіх учасників конференції та бажаю творчого натхнення, конструктивних дискусій та результативної співпраці.

Ректор

В.М.Лісовий

Україні. Приймав найактивнішу участь у розробці методологічних положень санітарної статистики й проведенні ряду санітарно-статистичних досліджень. Аркадій Михайлович Мерков (1899–1971 рр.) – відомий вітчизняний статистик, фахівець у сфері соціальної гігієни, медичної демографії та демографічної статистики. Велику роботу здійснюють провідні спеціалісти в сфері соціальної медицини, організації охорони здоров'я, біостатистики, особливо у формуванні її як предмета викладання у вищій медичній школі. Серед них чл.-кор. АМНУ, проф. В.Ф. Москаленко, чл.-кор. АМНУ, проф. Ю.В. Вороненко, проф. О.Г. Процек, проф. Н.О. Галічева, проф. В.М. Лехан, проф. Г.О. Слабкий, проф. Б.О. Ледошук, проф. А.П. Мінцер та ін.

З урахуванням вищевикладеного матеріалу можна зробити такі висновки. Становлення та розвиток біологічної статистики відбувався у вісім етапів (початковий, описовий, визначальний, засадничий, формалістичний, раціоналістичний, класичний, сучасний), кожний з яких ототожнюють з напрацюваннями науковців конкретного відтинку часу. Подальші наукові розвідки мають бути присвячені розробці теоретичних положень і практичних рекомендацій, спрямованих на покращання здоров'я населення.

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ВИКЛАДАННЯ ПРОФІЛАКТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН В УКРАЇНІ В 1920-х РОКАХ: СТВОРЕННЯ КАФЕДР СОЦІАЛЬНОЇ ГІГІЄНИ, ГІГІЄНИ ПРАЦІ ТА ЕПІДЕМІОЛОГІЇ

Васильєв К.К., Одеський національний медичний університет, Одеса
Васильєв Ю.К., Сумський державний університет, Суми

Слідом за РРФСР в Радянській Україні були створені кафедри соціальної гігієни, де в ту епоху було чотири осередка вищої медичної освіти: Харків (тодішня столиця України), Київ, Одеса і Катеринослав (з 1926 р. – Дніпропетровськ, нині – Дніпро). Якщо в Росії перші кафедри соціальної гігієни з'явилися в 1922 р., то в Україні, – в наступному році [1].

У 1923 р. завідувачем кафедри в Харківському медичному інституті (нині – Харківський національний медичний університет) став Мусій (Мойсей) Григорович Гуревич (1890–1937) – народний комісар охорони здоров'я УРСР.

З 1923 р. кафедру соціальної гігієни в Київському медичному інституті (нині – Національний медичний університет ім. О.О. Богомольця) очолював Соломон Соломонович Каган (1894–1965), який у 1919 р. закінчив медичний факультет, і в цьому ж році став членом Комуністичної партії (більшовиків) України (далі – КП(б)У). Точніше – 7 грудня 1923 р. йому було доручено виконання обов'язків завідувача цієї кафедри, а затвердження цього рішення було 18 січня 1924 р. [2]. У 1923 р. кафедра соціальної гігієни з'явилася в Одеському

медичному інституті (нині – Одеський національний медичний університет). Її організатором став член КП(б)У Лев Васильович Громашевський (1887–1980).

Отож, організаторів перших кафедр соціальної гігієни в Україні об'єднувало те, що вони були членами правлячої партії та були порівняно молоді. Також вони стали професорами, хоча й не мали досвіду науково-педагогічної роботи у ВНЗ (крім Л.В. Громашевського, який з 1920 р. працював старшим асистентом на кафедрі епідеміології у проф. Д.К. Заболотного), не кажучи вже про ступені докторів медицини.

В Катеринославському медичному інституті (нині – Дніпропетровська медична академія) на початку 1924/25 н.р. організація кафедри соціальної гігієни була доручена Михайлу Варфоломійовичу Доничу (1873–1951), який був завідувачем кафедри загальної гігієни. А почав він свою науково педагогічну діяльність ще в Одесі в 1907 р. (кафедра загальної гігієни) у проф. І.І. Кияницина (1855–????), потім у проф. М.М. Костяміна (1869–1958) [3].

В 1922 р. у програмах медичних ВНЗ України кафедра гігієни праці (професійної гігієни) була передбачена як самостійна. У 1923 р. кафедра гігієни праці була утворена в Харківському медичному інституті. Цю кафедру очолив Ерзо Мойсейович Каган (1887–1948). Він у 1916 р. отримав диплом лікаря і в 1919 р. став членом КП(б)У. Восени 1923/24 н.р. така кафедра була створена в Київському медичному інституті: завідувач – професор Володимир Якович Підгаєцький (1889–1937). В Одеському медичному інституті кафедра гігієни праці була організована до початку 1924/25 н.р., та її, за сумісництвом, очолив завідувач кафедри загальної гігієни проф. М.М. Костямін, але вже з 1926 р. завідувачем став Матвій Леонтійович Левонтін (1876–1945). До цього він працював лікарем у земстві, був заступник завідувача Одеського губернського відділу охорони здоров'я. В 1925 р. кафедра гігієни праці з'явилася в Катеринославському медичному інституті, яку організував той же проф. М.В. Донич. Ініціатором відкриття кафедр епідеміології у вищій медичній школі в Україні був Данило Кирилович Заболотний (1866–1929). Під час громадянської війни він з'явився в Одесі, й саме в Одеській медичній академії (з 1921 р. – Одеський медичний інститут), в 1920 р. він організував кафедру епідеміології. На його кафедрі стали працювати Л.В. Громашевський і Михайло Миколайович Соловйов (1886–1980), які, своєю чергою, створили кафедри, відповідно, в 1928 р. в місті Дніпропетровськ (тепер Дніпро) і в 1930 р. – в Харкові.

Наступний етап в диференціації викладання профілактичних дисциплін в Україні стався в 1930-х рр., коли цільовою установкою медичних ВНЗ стає підготовка лікарів з певною спеціальністю. У зв'язку з цим, створюються в т.ч. санітарно-профілактичні (санітарно-гігієнічні) факультети.

Список використаних джерел:

1. Петрова З.П. Заснування кафедр соціальної гігієни в Україні. *Медицина сьогодні і завтра*. 2003. № 3. С. 24–26.
2. Васильєв К.К., Васильєв Ю.К. Социальный гигиенист Соломон Соломонович Каган (1894–1965). *Україна. Здоров'я нації*. 2018. № 4/1. С. 135–141.

3. Бажан Т.А. М.В. Донич – основатель кафедры социальной гигиены и организатор здравоохранения Днепропетровского медицинского института. *Актуальные проблемы социальной медицины, организации здравоохранения и пути их дальнейшего развития в Украине (история, опыт, перспектива)*. Днепропетровск, 1994. С. 65–66.

ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ ПРОФЕСОРІВ БОКАРІУСІВ – МИКОЛИ СЕРГІЙОВИЧА ТА МИКОЛИ МИКОЛАЙОВИЧА

Ольховський В.О., Губін М.В., Сокол В.К., ХНМУ, Харків

У 2019 році ХНМУ та вся судово-медична спільнота України відзначають пам'ятні дати з дня народження відомих вітчизняних вчених судових медиків та криміналістів, вихованців Харківської вищої медичної школи – Заслуженого професора М.С. Бокаріуса (150 років), батька, та професора М.М. Бокаріуса (120 років), сина. Внесок обох, безперечно, видатних постатей в становлення та розвиток ХНМУ й зокрема, створення сучасної судово-медичної служби України, неоцінений. Засади міцного наукового фундаменту судово-медичної науки заклав на початку ХХ ст. батько – заслужений професор Микола Сергійович Бокаріус. У 1895 р. з відзнакою він закінчив медичний факультет Імператорського Харківського університету й був обраний на посаду позаштатного ординатора факультетської хірургічної клініки. У 1897 р. М.С. Бокаріуса обирають на посаду помічника прозектора кафедри судової медицини, якою керував професор Феодосій Олексійович Патенко. У 1902 р. при Московському університеті Микола Сергійович успішно захищає докторську дисертацію. З 1903 р. – приват-доцент, а з 1910 р. – завідувач й професор кафедри судової медицини. З 1905 р. Микола Сергійович почав викладати судову медицину на юридичному факультеті університету.

Педагогічна діяльність М.С. Бокаріуса визначалась невпинним прагненням до удосконалення навчального процесу. Він ґрунтовно перебудовує навчальний процес на кафедрі. Із пасивного слухача студент стає активним та самостійним учасником педагогічного процесу. Це здійснювалось запровадженням самостійної роботи студентів, максимальною наочністю викладання, наближенням лекцій та семінарських занять до потреб практичної експертної діяльності. Микола Сергійович підготував і видав близько 20 посібників (методичних вказівок) до практичних занять з судової медицини. Лекції М.С. Бокаріус читав на високому науковому рівні, оскільки неодноразово знайомився з викладанням судової медицини на кафедрах різних університетів Європи – Берліні, Лейпцигу, Відні. У своїй педагогічній діяльності він керувався глибокою любов'ю та повагою до студентів, неодноразово підкреслював, що девізом його